

## WSTĘP

W dniu 6 października 1543 r. ogłoszone zostały listy i uniwersały królewskie, zwołujące kolejny sejm walny do Piotrkowa, na dzień 30 listopada 1543 r.<sup>1</sup> Jednak na początku listopada, wobec groźby zarazy, a także słabego zdrowia króla, sejm odroczono aż do 6 stycznia 1544 r.<sup>2</sup> Król Zygmunt Stary przybył do Piotrkowa dopiero 10 stycznia 1544 r.<sup>3</sup> Zapewne też niewiele później nastąpiło oficjalne otwarcie obrad, które zakończyły się około 7 marca 1544 r.<sup>4</sup>

Przebieg sejmów znany jest tylko ze skąpych relacji zawartych w prywatnej korespondencji obecnych na nim osób<sup>5</sup>. Narady, jak można się domyśleć z zachowanych uchwał, dotyczyły głównie obrony Królestwa przed ewentualnym najazdem tureckim. Być może na stanowisko posłów wpłynęły dwa traktaty Stanisława Orzechowskiego: *De bello adversus Turcas suscipiendo ad equites Polonos oratio* (Kraków 1543) i *Ad Sigismundum Poloniae Turcica secunda* (Kraków 1544), w których autor wzywał świat chrześcijański do solidarnej akcji antytureckiej. Uchwalona w tym przedmiocie konstytucja o wyprawie wojennej i obronie państwa, zachowana w dwóch wersjach: polskiej i łacińskiej (zob. niżej nr I A i I B), miała jednak obowiązywać tylko przez rok. Jej dalsza moc prawna miała zależeć od tego, czy na najbliższy sejm walny przybędą posłowie z Wielkiego Księstwa Litewskiego, Prus Królewskich, Oświęcimia i Zatora i czy zgodzą się ją przyjąć w imieniu stanów swoich państw i ziem. Warunek ten wprowadzono do tekstu konstytucji wskutek żądań posłów ziemskich, stanowczo domagających się unii Korony z wymienionymi państwami.

Dorobek ustawodawczy sejmów piotrkowskich stanowią następujące akty prawne:

I A: *Inventio bellicae expeditionis et defendendi Regni Poloniae contra vim validam Turcorum in conventu Petricoviae die Sanctorum Trium Regum [6 I] 1544*<sup>6</sup>.

<sup>1</sup> Zob. MRPS, cz. IV, vol. 3, nr 21209, s. 203.

<sup>2</sup> A. Dembińska, *Zygmunt I*, s. 231.

<sup>3</sup> Informacje w liście Andrzeja Górki, kasztelana poznańskiego, do księcia pruskiego Albrechta, datowanym 10 stycznia 1544 r. (druk w: *Elementa ad fontium editiones*, t. XXXVII, nr 824, s. 67). Zob. też A. Gąsiorowski, *Itineraria*, s. 267. Stąd nietrafna jest informacja O. Balzera (*Przyczynki*, s. 47), iż sejm ten obradował pod nieobecność króla.

<sup>4</sup> W. Konopczyński (*Chronologia sejmów*, nr 54, s. 138) ustala początek obrad sejmowych na 6 stycznia 1544 r., w związku z pierwszymi wpisami *in conventione* w MK<sub>2</sub> (zob. MRPS, cz. IV, vol. 3, nr 21290, s. 207). Jest jednak rzeczą wątpliwą, aby otwarcie sejmów mogło nastąpić bez króla, którego przyjazd był zapowiedziany.

<sup>5</sup> Por. A. Dembińska, *Zygmunt I*, s. 231–239; W. Dworzaczek, *Hetman Jan Tarnowski*, s. 117, 118.

<sup>6</sup> Jest to wersja polska niniejszej konstytucji, najprawdopodobniej oryginalna, znana z odpisu urzędowego, zachowanego w WAP w Krakowie, *Acta granicierum* (1538–1592), s. 55–62, gdzie wpisano ją zaraz po konstytucjach z 1543 r. Odpis ten (AgCr) przyjęto za podstawę niniejszego wydania, zaznaczono ważniejsze odmianki — nie uwzględniając szyku wyrazów — zawarte w wydawnictwie St. Kutrzeby: *Polskie ustawy i artykuły wojskowe*, s. 49–62 (skrót: K). Kutrzeba, wydając drukiem tę konstytucję, nie znał jednak przechowywanego w WAP w Krakowie odpisu urzędowego, lecz oparł się na odpisach prywatnych, zachowanych w szesnastowiecznych rękopisach Tomicjanów. Z tychże odpisów, to jest z rękopisu B. Jagiell., nr 6562 III, s. 57–65, zaczerpnięto tutaj nagłówek oraz intytulację królewską.

I B: *Constitutiones in conventu generali Petricoviensi, anno Domini 1544*<sup>7</sup>.

II. *Litterae universales contributionis ducillorum* (datowane w Piotrkowie 13 marca 1544 r.)<sup>8</sup>.

Z pozostałego dorobku sejmu piotrkowskiego, tu nie uwzględnionego, na uwagę zasługują zwłaszcza następujące akty: przywilej dla Justa Decjusza i towarzyszy, pozwalający im na poszukiwanie złóż drogiego kamienia i rud metali na ziemi krakowskiej, oparty na prawie górniczym obowiązującym na Węgrzech, w Czechach i w Olkuszu<sup>9</sup>; zapewnienie królewskie, iż absencja posłów miejskich krakowskich na sejmie, spowodowana zarazą, nie ma na przyszłość szkodzić ich prawom<sup>10</sup>; mandat królewski w sprawie kolejności i sposobu sądzenia spraw, przedkładanych królowi w trybie apelacyjnym<sup>11</sup>; ordynacja królewska dla Żydów zamieszkałych w Poznaniu<sup>12</sup>; *Approbatio articulorum Ducatus Masouiae*<sup>13</sup>.

<sup>7</sup> Jest to wersja łacińska tej konstytucji, znana przede wszystkim z tekstu zawartego w VL, t. I, s. 582–585, gdzie wydrukowana została w dwu osobnych fragmentach. Pierwszy nosi tytuł: *Constitutiones in conventu generali Petricoviensi anno Domini 1544*, drugi zaś zamieszczono *in continua* pod tytułem: *Lustratio militum anno 1545* (ibidem, s. 585–587). O. Balzer przypuszczał, że autorem tego tekstu był Jakub Przyłuski, u którego w *Leges* figurują oba te fragmenty (O. Balzer, *Przyczynki*, s. 89, 90 i 138, 139). Tak jednak nie było. K. Lanckorońska opublikowała w *Elementa ad fontium editiones* (t. XXXVII, nr 838, s. 77–81) drugi znany przekaz łaciński. Tekst ten kasztelan poznański Andrzej Górka przesłał księciu pruskiemu Albrechtowi w formie załącznika do swojego listu z 11 marca 1544 r. Być może wersja łacińska pochodziła wprost z kancelarii koronnej. Publikujemy ją na podstawie druku w *Elementa*, t. XXXVII, nr 838, *Annexum*, s. 77–81, sygnalizując odmianki z VL, t. I, s. 582–585.

<sup>8</sup> Uniwersał czopowego uchwalonego na sejmie w Piotrkowie, *de consensu et voluntate omnium Regni ordinum*, drukujemy na podstawie jedyne go znanego odpisu urzędowego w MK2, t. 68, k. 66, 67. Bibliografia druków urzędowych nie notuje oficjalnego druku tego uniwersału. Zachowały się natomiast odpisy prywatne, przede wszystkim w Tomicjanach.

<sup>9</sup> MRPS, cz. IV, vol. 3, nr 21353, s. 210.

<sup>10</sup> Ibidem, nr 21380, s. 212.

<sup>11</sup> Ibidem, nr 21387, s. 212.

<sup>12</sup> Ibidem, nr 21397, s. 213.

<sup>13</sup> Ibidem, nr 21368, s. 211.